

Еволюція стандартів каталогізації: від «91 правила» Британської бібліотеки (1841) до RDA

28 березня 2023 р. у рамках «Заходів з підвищення кваліфікації співробітників Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і мережі бібліотек наукових установ НАН України» відбувся вебінар «**Еволюція стандартів каталогізації: від «91 правила» Британської бібліотеки (1841) до RDA**», у якому взяли участь 109 учасників з усієї України. Це – фахівці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, Одеської національної наукової бібліотеки, Книжкової палати України імені Івана Федорова, Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Національної бібліотеки України для дітей, Державної бібліотека України для юнацтва, Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки імені В. Г. Заболотного, Львівської обласної бібліотеки для дітей, обласних універсальних наукових та університетських бібліотек, а також фахівці публічних книгозбірень.

Незважаючи на тяжкі умови російської воєнної агресії, бібліотекарі дбають про свій професійний розвиток і використовують різні шляхи підвищення кваліфікації, щоб працювати на рівні вимог часу. Вебінар відкрила **Олени Яковенко** – заввідділу теорії та історії бібліотечної справи Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидатка історичних наук. Розширену доповідь «Еволюція стандартів каталогізації: від «91 правила» Британської бібліотеки (1841) до RDA», ілюстровану історичним та сучасним матеріалом, представила провідний науковий співробітниця НБУВ, докторка історичних наук, старша наукова співробітниця **Надії Стрішенець**.

Насамперед було наголошено на актуальності запропонованої теми. Адже основою, фундаментом реалізації бібліотекою своїх соціальних функцій є її фонди, для різнобічного розкриття яких і призначені каталоги. Втім пошукові можливості наших каталогів найчастіше не відповідають сучасним вимогам – і через не зовсім відповідне програмне забезпечення, і через відсутність зведеного каталогу хоча б найбільших бібліотек країни, і відсутність централізованої каталогізації. Відсутні й загальнодоступні, спільні для всіх чи хоча б для головних бібліотек країни авторитетні файли імен персональних та колективних авторів, предметних та географічних рубрик. Водночас, починаючи з 2013 р., американські та європейські бібліотеки впроваджують якісно новий стандарт каталогізації «Опис та доступ до ресурсу» (Resource Description and Access, RDA), який українські бібліотекарі мають вивчати та впроваджувати. Саме тому питання розвитку каталогів повинні бути постійно у полі уваги фахівців.

У доповіді відразу було зауважено, що загалом каталоги існували ще з часів давньої Бібліотеки Ассирійського царя Ашшурбаніпала (669–631 рр. до н. е.), відомої нам із курсу «Історія бібліотечної справи». Однак появу перших сучасних правил описової каталогізації пов'язують із «Правилами укладання каталогу», розробленими під керівництвом

хранителя друкованих книг Бібліотеки Британського Музею Антонію Паніцці й опублікованими у 1841 р. Пізніше вони отримали назву «91 правило». Їх поява була пов'язана з підготовкою повного друкованого каталогу книг Бібліотеки Британського Музею. Основні ідеї, закладені у цих Правилах, де в чому перегукуються з сучасними «Функціональними вимогами до бібліографічних записів» ІФЛА. Наприклад, стосовно необхідності поєднання творів одного автора, під якими б його прізвищами чи псевдонімами вони не друкувалися. Важливо, що британські правила мали вплив на пізніші американські видання: «Про побудову каталогів бібліотек...» Ч. Джеветта 1853 р. та «Правила для друкованого словникового каталогу» Ч. Кеттера, чотири видання яких з'явилися впродовж 1876–1904 рр. Відомо, що Ч. Кеттер постійно вдосконалював свою роботу. Останнє видання його «Правил...» 1904 р. включало вже не лише правила опису, але і правила для предметних рубрик. Призначалися вони вже не для друкованих, а для карткових каталогів. Невдовзі з'явилися і «Правила каталогізації; Описи на автора і назву» Американської бібліотечної асоціації 1908 р.

Окремо на вебінарі розглядалися німецькі правила, розроблені у Королівській бібліотеці у Мюнхені 1850 р. й пізніше доопрацьовані Карлом Дзяцко – директором Університетської бібліотеки в Бреславі (Вроцлав). Важливим етапом німецької каталогізації стали «Прусські інструкції» 1899 р., вироблені у зв'язку з підготовкою Прусського зведеного каталогу. Цікаво, що харківський бібліотекознавець К. Рубинський звертався до Зведеного каталогу німецьких бібліотек у своїй доповіді «Положение вопроса о библиотечном персонале в Западной Европе и у нас», опублікованій у «Записках Харківського університету» 1909 р.

Аналізу внеску українських бібліотекознавців 1920-х рр. – Юрія Меженка, Юрія Ковалевського і особливо Всеволода Козловського була приділена окрема увага, адже їхні напрацювання того періоду відповідали останнім досягненням галузі. Ними активно вивчалася теорія і практика німецької, американської, французької, італійської, польської каталогізації, Міжнародного бібліографічного інституту в Брюсселі. Все це було перервано жорстокими репресіями московської влади на початку 1930-х років.

У доповіді зазначалося, що невдовзі після Другої світової війни, у 1949 р., з'явилися «Правила описової каталогізації в Бібліотеці Конгресу». Їх нерідко критикували, й тоді спільними зусиллями фахівців США та європейських країн був створений Міжнародний комітет експертів із каталогізації, який організував Міжнародну конференцію у Парижі 1961 р. Там були погоджені Паризькі принципи каталогізації, що мали значний вплив на подальший розвиток правил. Відповідно до них були видані «Англо-американські правила каталогізації» 1967 р. та «Міжнародний стандартний бібліографічний опис» (ISBD) ІФЛА 1971 р. і наступних років. Увагу учасників вебінару було привернуто до термінології останнього Консолідованого видання ISBD 2011 р. У передмові до нього зазначено, що незважаючи на те, що розробники вирішили не використовувати у цьому стандарті нових термінів «Функціональних вимог до бібліографічних записів» ІФЛА, які складають основу RDA, ними все ж досягнуто згоди про включення терміна «ресурс» замість «видання» чи «одиниця опису». Як бачимо, «документ», прийнятий в українському бібліотекознавстві за російським зразком, навіть не обговорювався як варіант.

На вебінарі розглядалася і «Декларація про міжнародні принципи каталогізації» ІФЛА 2009 р., котра була переглянута у 2016 р. у зв'язку з розробленням нового стандарту каталогізації «Опис та доступ до ресурсу». При характеристиці цього стандарту було зауважено, що призначений він для цифрового середовища і базується на Бібліотечній

еталонній моделі ІФЛА. Текст цієї концептуальної моделі був перекладений українською мовою І. М. Баньковською (https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/48/1/ifla-lrm-august-2017_rev201712-uk.pdf). Відзначено, що RDA існує лише в електронній формі і не є лінійним текстом, із традиційним початком, серединою і кінцем. Організований він за допомогою спеціального програмного забезпечення. Останній офіційний випуск RDA (грудень 2020 р.) – це вебінструмент, призначений для каталогізації усіх типів носіїв. Були коротко охарактеризовані основні сутності цієї бібліографічної моделі даних: твір, вираження, втілення, одиниця (примірник) – і наголошено, що однією з цілей нового стандарту є створення пов'язаних даних у середовищі семантичного вебу. Пов'язані дані можуть поєднувати дані різних доменів – бібліотек, музеїв, архівів, видавництва. А оскільки метадані бібліотек вважаються надійними, професійно підготовленими, то впровадження їх у семантичний веб сприятиме утворенню нових зв'язків і зрештою розвитку нових знань.

Наприкінці було повідомлено про необхідність активізації використання бібліотеками грантової підтримки Євросоюзу й міжнародних організацій та надано відповіді на запитання учасників вебінару.

Надія Стрішенець,

<https://orcid.org/0000-0001-8032-6622>,

докторка історичних наук, старша наукова співробітниця,

провідна наукова співробітниця,

відділ теорії та історії бібліотечної справи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського,

e-mail: strishenets@nbuv.gov.ua